

6-OJI TARPTAUTINĖ MOKSLINĖ TERMINOLOGIJOS KONFERENCIJA „MOKSLINIAI, ADMINISTRACINIAI IR EDUKACINIAI TERMINOLOGIJOS LYGMENYS“

6th International Scientific Conference “Scientific, Administrative and Educational
Dimensions of Terminology”

EGLĖ INGELEVIČIŪTĖ-JABLONSKIENĖ

Lietuvių kalbos institutas

El. paštas: egle.ingeleviciute@lki.lt

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0006-2644-4920>

<https://doi.org/10.35321/term32-11>

Spalio 16–17 d. Lietuvių kalbos institute vyko 6-oji tarptautinė mokslinė terminologijos konferencija „Moksliniai, administraciniai ir edukaciniai terminologijos lygmenys“. Šią konferenciją galima vadinti jubiliejine – pirmoji konferencija tokiu pavadinimu surengta prieš dešimt metų, 2015 m.

Konferencija vyko hibridiniu būdu: dalyviai ir klausytojai atvyko tiek gyvai, tiek jungėsi per nuotolį. Iš viso perskaityti 34 pranešimai – pristatyta daug mokslinių tyrimų, terminologijos darbo įrankių, apžvelgtos įvairios terminologijos kryptys. Pranešėjai atstovavo net 18-ai valstybių. Kaip ir ankstesniais metais, konferencijoje aktyviai dalyvavo Ispanijos, Prancūzijos, Sakartvelo, Lenkijos, Vengrijos, Latvijos ir, žinoma, Lietuvos mokslininkai, tačiau pranešimus skaitė ir terminologai iš tokių tolimų šalių kaip Kanada ir Mongolija.

Pirmoji diena prasidėjo svarbia tema, kuri šioje konferencijoje aptariama jau ne pirmą kartą, – terminų variantiškumu. Kviestinė pranešėja Judit Freixa, atstovaujanti Pompeu Fabros universitetui, skaitė pranešimą apie terminų variantiškumą ir atliktą su klimato kaita susijusių terminų analizę. Ji nagrinėjo, kaip skiriasi šios srities terminų forma ir reikšmė

Copyright © 2025 Eglė Ingelevičiūtė-Jablonskienė. Published by the [Institute of the Lithuanian Language](#). This is an Open Access article distributed under the terms of the [Creative Commons Attribution Licence](#), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited. // Išleido [Lietuvių kalbos institutas](#). Šis straipsnis yra atviros prieigos, platinamas pagal „Creative Commons“ priskyrimo licencijos sąlygas, leidžiančias neribotai naudoti, platinti ir atkurti turinį bet kokioje laikmenoje, nurodant autorių ir šaltinį.

Received: / **Gauta:** 2025-11-10. **Accepted:** / **Priimta:** 2025-11-14.

skirtinguose kontekstuose, ir teigė, kad šie skirtumai atspindi tiek kalbinius, tiek semantinius pokyčius, atskleidžia lankstų aplinkos apsaugos terminijos pobūdį. Toks termino *pasaulio klimato atšilimas* (angl. *global warming*) variantas kaip *klimato šildymas* (angl. *global heating*) atspindi bandymus pritaikyti terminiją prie komunikacinių, ideologinių ir kultūrinių poreikių. Anot mokslininkės, variantiškumas klimato kaitos diskurse nėra trūkumas – terminas gali pasitarnauti ne tik kaip etiketė, bet ir kaip komunikacijos priemonė. Variantiškumo tema buvo paliesta ir kitų pranešėjų: štai Fátima Noronha, atstovaujanti Algarvės universitetui, kalbėjo apie diastratinę terminų variantiškumą Viduržemio jūros dietos srityje, kurioje, regis, tradicinės bendruomenės prisiima specialistų vaidmenį, ir aiškinosi, kokią įtaką šios srities terminijai daro skirtingos diskursyvinės bendruomenės.

Variantiškumas buvo minimas ir nagrinėjant kitą, vis aktualesnę temą – dirbtinį intelektą (DI) ir didžiuosius kalbos modelius. Nors DI klausimas jau buvo svarstytas praeitoje konferencijoje, šįkart jis aptarinėtas daug išsamiau. Tai nestebina: staigus DI technologijų proveržis reikšmingai keičia daugelį sričių, įskaitant ir terminologijos tyrimus, kuriuose vis dažniau pasitelkiami DI įrankiai terminams sudaryti, analizuoti bei sisteminti. Tai aiškėjo ir iš pranešimų. Pirmoji DI tema kalbėjo kviestinė pranešėja Mojca Pecman, atstovaujanti Paryžiaus miesto universitetui. Mokslininkė apžvelgė DI įrankių naudojimą terminologijoje, konkrečiau, generatyvinio DI (GDI) integravimą į Universitete naudojamą terminologinės analizės sistemą ARTES, ypač kalbant apie naujus terminus ir variantiškumą. Aptarusi ryšį tarp terminologijos, tekstynų lingvistikos ir DI, M. Pecman pristatė protokolą, naudojamą GDI įrankiams vertinti naujų terminų analizės kontekste, ir atliktą magistrantų apklausą dėl GDI įrankių naudojimo. Studentų nuomone, DI palengvina terminologijos darbą. Barbaros Heinisch iš Vienos universiteto požiūris į DI buvo labiau neigiamas – ji teigė, kad, nors didieji kalbos modeliai gali palengvinti kai kuriuos terminologijos darbus, jie taip pat kelia kalbos homogenizacijos pavojų. Austrijos mokslininkė pristatė atvejo tyrimą. Ji tyrė, kaip *ChatGPT* tvarkėsi su universitetų terminija trimis vokiečių kalbos variantais: austriškosios, Pietų Tirolio ir standartinės vokiečių kalbos. *ChatGPT*, nepaisant užklausų, įprastai pateikė populiariausios standartinės vokiečių kalbos terminus, o kai kuriais atvejais – ir pseudoterminus.

Apie praktinį DI panaudojimą terminologijoje kalbėjo ir kiti pranešėjai. Europos Komisijos Vertimo raštu generaliniame direktorate dirbantis Egidijus Zaikauskas nagrinėjo terminų tvarkybą DI priemonėmis. Jis teigė, kad dėl DI Direktoratas gali veiksmingiau dorotis su itin dideliais tekstų srautais, kadangi DI priemonės padeda iš tekstų atrinkti terminus, juos analizuoti, aprašyti, parinkti terminų atitikmenis įvairiomis vertimo kalbomis, taip pat kėlė klausimą, kiek DI priemonėmis gaunami terminologiniai duomenys patikimi, ar galima išmokyti DI paisyti terminijos tvarkymo taisyklių ir tradicijų. Dėl tokiomis priemonėmis gautų terminų patikimumo abejojo ir Dacė Šostaka, kuri, atstovaudama Latvijos universiteto tyrėjų – Maksimo Čižikovo, Jurio Borzovo, Jānio Zuterio – grupei, pristatė sukurtą specializuotą didįjį kalbos modelį, kurio tikslas – automatiškai generuoti

latvių kalbos atitikmenis angliškiems informacinių ir ryšių technologijų terminams, kadangi šioje srityje sparčiai daugėja naujų terminų, ypač angliškų. Su DI galima susieti ir žinių modelių temą, kurią apžvelgė Piotras Nagórka iš Varšuvos universiteto, aiškindamasis, ar tokius modelius galima panaudoti kaip įrankius hipotezėms tikrinti. Apibendrinant galima teigti, kad DI priemonių naudojimas terminologijoje ne tik turi daug perspektyvų, bet ir kelia iššūkių.

Nuo variantiškumo neatsiejamas ir sinonimijos klausimas, šioje konferencijoje keliamas jau ne pirmus metus, tačiau šįkart nagrinėtas tik Lietuvių kalbos instituto Terminologijos centro mokslininkės ir vadovės Astos Mitkevičienės pranešime. Išnagrinėjusi VLKK Terminologijos pakomisės posėdžių protokolus, iš viso apie 600 su sinonimija susijusių komentarų, ji padarė išvadą, kad sinonimų skaičius svarstomuose terminų žodynuose dažniausiai mažinamas, tačiau kartais ir padidinamas, tam tikrais atvejais pakeičiamas ir sinonimų statusas. Konferencijoje plačiau buvo apžvelgtas polisemijos reiškinys. Šia tema antrąją konferencijos dieną pradėjo trečiasis kviestinis pranešėjas Hendrikas Kockaertas iš Leveno katalikiškojo universiteto, prisijungęs nuotoliu. Jis nagrinėjo konteksto ir polisemijos priešpriešą bei keblų terminų ir sąvokų ryšį, ypač aktualų kalbant apie ISO 704 standartą. Pasitelkdamas su traleriais susijusius pavyzdžius, mokslininkas siekė parodyti, kad terminų pasirinkimas ir apibrėžčių rašymas yra glaudžiai susiję su sąvokų sistemų kontekstinėmis dimensijomis. Pasak jo, polisemijai ir kontekstui dėl kartinio vaidmens terminologijoje ISO 704 standarte turėtų būti skiriamas ypatingas dėmesys. Apie polisemiją kalbėjo ir Igoris Kudashevas iš Suomijos, Tampėrės universiteto. Jis aptarė *nomenklatur*os sąvoką ir lygino įvairius jos vertinimus.

Šioje konferencijoje palyginti nauja, praeitose konferencijose mažai nagrinėta tema buvo įtrauki kalba – reiškinys išsamiai nagrinėtas trijuose pranešimuose. Pirmoji šią temą apžvelgė iš Kanados, Monrealio universiteto, atvykusi Mylène Larivière, pristaciusi kuriamą lyčių požiūriu neutralios kalbos išteklų sveikatos srities tekstų kūrėjams ir darbuotojams. Pasak jos, tokį poreikį nulemia dvinarė gramatinė giminė prancūzų kalboje, kadangi tokia giminė siejasi su ekstralingvistinėmis realijomis ir gali lemti galios santykius. Išteklų mokslininkė kūrė remdamasi tekstynais, numatė, kad jį išbandys ir nebinarinio lytiškumo asmenys, ir sveikatos sektoriaus profesionalai. Įtraukios kalbos tema pratęsta Jonijos universitetui atstovaujančios mokslininkės Vasiliki Chelidoni pranešime. Ji teigė, kad naudojantis daugiakalbiais lygiagrečiaisiais ES administracinių tekstų tekstynais būtų galima sukurti lyčių požiūriu neutralių terminų bazes, kurios ne tik atitiktų ES skatinamas įvairovės, lygybės ir įtraukties vertybes, bet ir galėtų padėti patobulinti mašininio vertimo ir didžiųjų kalbos modelių išvedinių kokybę. Šiuos du pranešimus labai gražiai apibendrina „Eurac Research“ atstovaujančios Elenos Chiocchetti ir nuotoliniu būdu prisijungusio bendraautoriaus Oliviero Tolszczuko-Jalberto, dirbančio Kanados vyriausybės Vertimo biure, pranešimas apie terminologo vaidmenį įtraukios terminijos atžvilgiu. Pranešėjai teigė, kad įtrauktis gali būti terminologijos darbo tikslas ir kad terminologai turėtų elgtis kaip

patarėjai: nustatyti neįtraukias terminų formas, pasiūlyti alternatyvas, paaiškinti, kada kokius terminus derėtų vartoti, platinti įtraukius terminus.

Kaip ir ankstesnėse konferencijose, šiais metais ne viename pranešime buvo apžvelgta nacionalinės terminijos padėtis. ELTE Kalbotyros tyrimų centro mokslininkų grupė – Veronika Lipp, Dóra Mária Tamás, Gáboras Prószéký – pristatė nacionalinės vengrų terminologijos strategijos projektą. Vykdamas šį projektą Vengrijos kalbotyros tyrimų centre buvo įkurtas Nacionalinis terminijos suderinimo centras, kurio tikslas – sukurti centrinį terminijos portalą ir daugiakalbę nacionalinę terminų duomenų bazę. Su vengrų kalba buvo susijęs ir Vengrijos reformatų bažnyčios Karolio Gasparo universiteto mokslininkų Ágotos Fóris ir Ádám Rixerio pranešimas apie vengrų teisinės ir administracinės kalbos statusą bei terminiją. Jų tyrimo metu išryškėjo trys glaudžiai susiję aspektai: bendros nacionalinės ir sričių terminologijos politikos kūrimo svarba, suprantamumo reikalavimas teisiniuose ir administraciniuose dokumentuose bei vengrų ir anglų kalbų dvikalbystė teisinėje bei administracinėje akademinei kalboje. Pranešėjai teigė, kad teisinės ir administracinės terminologijos strategija turėtų būti suderinta su bendrąja vengrų terminologijos strategija, ir rekomendavo papildomosios dvikalbystės modelį.

Sakartvelo mokslininkės Lia Karosanidzė ir Linda Giorgadzė, dirbančios Tbilisio valstybinio universiteto Arnaldo Čikobavos kalbotyros institute, skaitė pranešimą apie terminų banko rengimą savo šalyje, pristatė internetinę terminų banko versiją ir su banku susijusius darbus. Kartu aptarė ir terminologijos padėties Sakartvele klausimą. Anot jų, „terminija yra nacionalinės politikos atspindys“. O štai Lietuvių kalbos instituto Terminologijos centro mokslininkė Albina Aukšoriūtė kalbėjo apie terminologijos politiką ir jos teisinį reguliavimą Lietuvoje: apžvelgė valstybinės lietuvių kalbos įstatymus, Valstybinės lietuvių kalbos komisijos veiklą, Terminų banką reglamentuojančius įstatymus ir teisės aktus. Ji pabrėžė, kad terminologijos politika Lietuvoje yra viena iš sudėtinių valstybinės kalbos politikos dalių, atskiro dokumento, reglamentuojančio terminologijos politiką, nėra. Pasak jos, valstybės finansuojamos ir Valstybinės lietuvių kalbos komisijos administruojamos kalbos programos kelia lietuvių kalbos prestižą ir didina visuomenės susidomėjimą kalba, prisideda prie lietuvių kalbos mokslinių tyrimų ir kalbos išteklių plėtros. Tačiau esama ir problemų: kiekvienais metais išleidžiamų žodynų skaičius mažėja, įvairių sričių specialistai nenori to imtis, kadangi tai nelaikoma moksliniu darbu. Be to, daug mokslo straipsnių skelbiama anglų kalba, o tokia tendencija kelia nerimą, nes nevartojama ir nekuriama lietuviška terminija. Per dažnas anglų kalbos vartojimas, panašu, kelia problemų ne tik Lietuvoje: Bukarešto universitetui atstovaujanti Daria Protopopescu, nagrinėjusi kalbos domenų praradimą rumunų kibernetinio saugumo terminų atžvilgiu, teigė, kad vertėjams verčiant šios srities tekstus sunku rasti tinkamus atitikmenis, mat kibernetinis saugumas yra gan nauja sritis, o Rumunijos specialistai dažniausiai vartoja angliškus terminus.

Vertimų tema ryškėjo ir kituose pranešimuose – visgi vertimai daro nemažą poveikį kalbos raidai. Maria Crina Herteg iš Alba Julijos „1918 m. gruodžio 1-osios“ universiteto,

remdamasi anglų ir rumunų kalbų tekstynais, kuriuos sudarė verslo sutarčių tekstai, atskleidė sunkumus, kylančius siekiant tiksliai integruoti verslo terminiją į vertimą. O štai Munkhtsetseg Namsrai, Mongolijos mokslų akademijos Kalbos ir literatūros instituto mokslininkė, nagrinėjo ekonomikos metaforinių terminų vertimą iš anglų į mongolų kalbą. Pasitelkdama tokius pavyzdžius kaip *neformalus investuotojas* (angl. *angel investor*), mokslininkė aiškino, kad tokių metaforinių terminų į mongolų kalbą negalima versti tiesiogiai, kadangi anglakalbių ir mongolų kultūros yra labai skirtingos ir kai kurios sąvokos, pavyzdžiui, *angelas*, gali likti nesuprastos. Verčiant metaforinius terminus būtina gerai išmanyti originalo ir vertimo kalbų kultūrinius ir kognityvinius aspektus bei verčiamus terminus pritaikyti vertimo kalbai.

Kaip įprasta, konferencijoje buvo aptarti ne tik nauji, bet ir tradiciniai terminų tvarkybos įrankiai, pavyzdžiui, terminų žodynai. Valadolido universitetui atstovaujanti Isabela Pizarro Sánchez, remdamasi gretinamąja anglų ir ispanų kalbų analize, aptarė maisto alergenų terminiją leksikografiniuose ir terminologiniuose šaltiniuose. Ji nustatė, kad tokių alergenų apibrėžtys dažniausiai yra vienmatės (pavyzdžiui, salieras apibrėžiamas tik kaip daržovė, neminint jo galimo alergiškumo), terminija dažnai fragmentuota (ispanų kalboje terminas gali būti žymimas kaip pasenęs, nors ES alergenų sąrašas turi oficialų statusą), o pragmatinis kontekstualizavimas ribotas (vartosenos pastabų ar nuorodų į teisės reglamentus pateikiama retai). Marlies Alber, atstovaujanti „Eurac Research“, kalbėjo apie terminologijos darbą teisės srityje, remdamasi esamais teisės tekstais, ir pabrėžė būtinybę derinti tekstais grindžiamą terminologijos darbą su sisteminiu požiūriu bei atsižvelgti į suinteresuotąsias šalis ir naudotojų poreikius. Latvijos universiteto Latvių kalbos instituto mokslininkė Regina Kvašytė nagrinėjo daugiakalbius žodynus, į kuriuos įtraukti ir latvių, ir lietuvių kalbų terminai. Seniausias toks žodynas yra 1946 m. Vokietijoje veikusiam Pabaltijo universitete išleistas *Ekonomikos terminų žodynas*, o dabartinės terminografijos (nuo 1990 m.) imtyje tokių šaltinių yra devyni, iš jų naujausias – 2019 m. Lietuvoje išleistas *Dešimtkalbis gamtinės geografijos terminų žodynas*. O štai Lietuvių kalbos instituto mokslininkė Aušra Rimkutė-Ganusauskienė nagrinėjo rūšinių geografijos terminų apibrėžčių struktūros ypatumus. Ji padarė išvadą, kad *Aiškinamajame geografijos terminų žodyne* dažniausias apibrėžties modelis – loginės dominantės įvardijimas apibrėžties pradžioje ir po kablelio atskleidžiami apibrėžties esminiai požymiai.

Daugiau nei viename pranešime tirti istoriniai terminologijos aspektai, pavyzdžiui, analizuojant terminų grupes senesniuose šaltiniuose. Lietuvių kalbos instituto Terminologijos centro mokslininkas Alvydas Umbrasas kalbėjo apie asmenų pavadinimus teisės terminų žodyno projekte (1920 m.) – tai sritis, kurioje asmuo yra ir subjektas, ir objektas, todėl asmenų pavadinimai yra itin aktualūs, gausiai vartojami. Panašią temą gvildeno ir to paties centro mokslininkė Palmira Zemlevičiūtė – ji kalbėjo apie antroponiminius pavadinimus pirmajame lietuviškame tarpukario psichiatrijos vadovėlyje ir kaip jie tampa bendriniais terminais. Daugelis terminų, pavyzdžiui, *daltonizmas*, *parkinsonizmas*, kilo iš garsių medicinos ir kitų sričių mokslininkų, kurie pirmieji

atitinkamus reiškinius aprašė ar kitaip buvo su jais susiję, pavardžių. Beatrice Ragazzini iš Bolonijos universiteto nagrinėjo XIX a. tarp ekspertų vykusią mokslinių debatų istoriją siekdama ištirti terminų vaidmenį mokslo raidoje – padaryta išvada, kad tarp mokslo istorijos ir pavadinimų bei klasifikacijos yra glaudus abipusis ryšys. Kroatijai ir Kroatų kalbos institutui atstovaujantis Daliboras Vrgočas pasakojo apie Izraelio 2006 m. karą prieš „Hezbollah“: viena iš kertinių Izraelio pralaimėjimą lėmusių priežasčių buvo prasta terminija: dėl per didelio jos abstraktumo ir neaiškumo nurodymus gavę kareiviai ne visada reikiamai juos suprasedavo.

Žinoma, ne vienas pranešimas, be jau minėtų, buvo orientuotas į mokslinį lygmenį, teorinius ir metodologinius klausimus. Lietuvių kalbos instituto mokslininkė Ramunė Vaskelaitė aptarė termino trumpumo principo, kuris terminologijos darbuose sulaukia mažiau dėmesio nei kiti terminologijai taikomi principai, vertinimą ir jo taikymą. Slovakijos mokslų akademijos Liudovito Šturo kalbotyros institutui atstovaujanti Jana Levická kalbėjo apie determinologizaciją, pasiremddama tekstynais grindžiamu termino *naratyvas* tyrimu. Ji nagrinėjo termino vartojimą specializuotuose ir žurnalistiniuose tekstuose, tyrė termino kolokacijas šiuose tekstuose, taip atskleisdama ir vartojimo skirtumus. Kalbant apie tekstynus, jais remtasi tikrai ne viename konferencijoje pristatytame tyrime, tačiau Mykolo Romerio universiteto mokslininkių Olgos Usinskienės ir Sigitos Rackevičienės pranešime tekstynai buvo pats tyrimų objektas. Jos pristatė paralelinį anglų ir lietuvių kalbų tekstyną, sudarytą iš ES migracijos dokumentų, naudojant programą „Sketch Engine“, ir įrankius, su kuriais šioje programoje galima dirbti, įskaitant nuo 2024 m. gruodžio mėnesio prieinamas kalbos dalių žymėjimo ir lematizacijos funkcijas. Nors, mokslininkių teigimu, šios funkcijos atvėrė naujas galimybes analizuoti lietuvių kalbos duomenis, siekiant veiksmingiau išgauti lietuviškus terminus, reikia daugiau patobulinimų.

Kai kurie Lietuvių kalbos instituto mokslininkių pranešimai išsiskyrė tarpdiscipliniškumu – juos sunku priskirti vienai teminei krypčiai, nes juose persipina keli terminologijos ir kitų kalbotyros šakų lygmenys. Lina Rutkienė pristatė semantinius ir gramatinius sudaiktavardėjusių ir daiktavardiškai vartojamų žodžių pokyčius. Pasak jos, kalbant apie semantinius pokyčius paminėtina slinktis nuo vienos kategorinės reikšmės prie dviejų – vienas kalbinis vienetas pradeda apimti dvi kategorines reikšmes, kurios tampa sudedamaisiais naujos žodžio reikšmės elementais. O Rima Bakšienė, Agnė Čepaitienė ir Jolita Urbanavičienė apžvelgė tarptautinės fonetinės abėcėlės terminų lietuviškus atitikmenis. Tarptautinė fonetinė abėcėlė, pirmą kartą publikuota 1886 m. ir taikoma tiriant įvairių kalbų fonetikos lygmens vienetus, Lietuvoje plačiau imta taikyti tik XXI a. pradžioje. Tačiau šiuo metu jau yra Valstybinės lietuvių kalbos komisijos patvirtintas oficialus bendrinei lietuvių kalbai skirtas, pranešimo autorių parengtas TFA ženklų rinkinys, sistemiškai adaptuotas ir lietuvių tarmių garsams.

Tarp daugelio į mokslinį ir administracinį lygmenį orientuotų pranešimų šįkart tik vienas buvo tiesiogiai susijęs su edukaciniu terminologijos lygmeniu. Vesna Lušicky,

atstovaujanti Vienos universiteto Vertimo studijų centrui, aptarė daug universitetų ir tyrimų centrų sujungiančią CLARIN ERIC sistemą ir joje esančius išteklius, kuriuos galima puikiai integruoti į mokymą. Tačiau subtiliau edukacinis lygmuo buvo palietas ir kituose pranešimuose, ne kartą iškilo tarp dalyviams klausytojų užduotų klausimų.

Konferencijos dalyviai per šias dvi dienas susipažino ne tik su moksliniais atradimais ir naujais tyrimais, bet ir lietuvių kultūra bei kalba: pirmąją dieną buvo kviečiami į virtualią kelionę po Mikalojaus Konstantino Čiurlionio kūrybą, o antrąją aplankė interaktyvų Lietuvių kalbos instituto kalbos muziejų „Lituanistikos židinį“.